

Основні поняття, терміни та категорії, що підлягають засвоєнню: правоохоронні органи, поліція, Національна поліція України, морально-етичні стандарти професійної діяльності правоохоронних органів, деонтологічні стандарти професійної діяльності поліції, міжнародні етичні стандарти професійної діяльності поліції, національні деонтологічні стандарти професійної діяльності поліції, поліцейська етика, поліцейська деонтологія, правила етичної поведінки поліцейського, деонтологічні акти (кодекси).

2.1. Міжнародні та європейські етичні стандарти правоохоронної діяльності

На сучасному етапі державотворення Україна обрала європейський вектор розвитку, визнані загальносвітові цивілізаційні цінності, безпекові гарантії, пріоритети демократії, лібералізму, верховенства права та законності. Цьому константному вибору повинна відповідати і національна правоохоронна система, враховуючи те, що світове співтовариство має значний напрацьований десятиріччями досвід стосовно ефективної діяльності поліції. Неабияку роль у цих процесах відіграють високі морально-етичні й деонтологічні міжнародні та європейські стандарти забезпечення правопорядку.

Враховуючи сучасні загальносвітову та регіональні тенденції глобалізації та уніфікації правових систем, доречно було би почати з

міжнародних і європейських етичних і деонтологічних стандартів правоохоронної діяльності.

Загалом слід зазначити, що міжнародне та європейське співробітництво у правоохоронній сфері на сучасному етапі сформувалася в певну систему відповідних актів та базується на загальноновизнаних деонтологічних й етичних стандартах¹.

Міжнародні акти є основоположним, вихідним і засадничим деонтологічним елементом правової системи професійної етики поліцейських. Частина із них була ратифікована іще за часів існування радянської України, але зобов'язання за ними перейшли до сучасної незалежної української держави шляхом правонаступництва, інші Україна підписала вже будучи суверенною країною.

В цілому, систему міжнародно-правових актів, що складають правову та деонтологічну основу професійної етики органів правопорядку, можна поділити на *дві* умовні групи.

Першу групу складають міжнародно-правові та європейські акти, що встановлюють права і свободи людини, в тому ж разі й такі, що можуть порушуватися через неправомірну та неетичну поведінку правоохоронців. Серед них можна відзначити наступні:

Загальну декларацію прав людини, прийняту і проголошену резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 10 грудня 1948 року;

Конвенцію про права людини та основоположні свободи, прийняту Радою Європи 4 листопада 1950 року (ратифіковану Україною у 1997 році);

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, прийнятий і відкритий для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 року (ратифікований Україною 19 жовтня 1973 року);

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, прийнятий і відкритий для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 року (також ратифікований Україною у 1973 році);

Конвенцію проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (ратифіковану Україною в повному обсязі в 1984 році);

Європейську конвенцію про попередження катувань та

¹ Кривов'яз О. В. Характеристика деонтологічних стандартів забезпечення правопорядку у Кодексі поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку. URL : http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=573%3A260613-10&catid=72%3A1-0613&Itemid=89&lang.

нелюдського або такого, що принижує гідність, поведження і покарання, прийняту Радою Європи 26 листопада 1987 року;

Основні принципи поведження з в'язнями, прийняті Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 року;

Конвенція ООН проти корупції, прийнята 31 жовтня 2003 року тощо.

До *другої* групи входять міжнародно-правові та європейські правові, деонтологічні й етичні стандарти професійної діяльності правоохоронних органів, норми яких вказують на належну поведінку відповідних посадових осіб та службовців. До них слід віднести наступні:

Декларація про поліцію, прийнята Резолюцією Парламентської Асамблеї Ради Європи 8 травня 1979 року;

Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятий Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 17 грудня 1979 року;

Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб, прийнятий ООН 23 липня 1996 року;

Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку, прийняті восьмим Конгресом ООН з попередження злочинності та поведження з порушниками 27 серпня – 7 вересня 1990 року;

Керівні принципи щодо ролі осіб, які здійснюють судове переслідування, прийняті восьмим Конгресом ООН із запобігання злочинності та поведженню з правопорушниками 27 серпня – 7 вересня 1990 року;

Рекомендація Комітету Міністрів державам – учасникам Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики», ухвалена 19 вересня 2001 року;

Рекомендації з питань поліцейської діяльності у багатонаціональному суспільстві. Верховний комісар ОБСЄ у справах національних меншин. Відень, 2006 р.;

Керівництво ОБСЄ із демократичних основ поліцейської діяльності, під редакцією Старшого поліцейського радника Генерального секретаря ОБСЄ. Відень, 2008 р.;

Найкраща практика побудови партнерства між поліцією і суспільством, під редакцією Старшого поліцейського радника Генерального секретаря ОБСЄ. Відень, 2008 р.;

Права людини і забезпечення правопорядку під час публічних зібрань. Керівництво Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ. Варшава, 2017 р. тощо.

Міжнародні та європейські акти, що включені до другої групи,

включають не тільки правові, а й деонтологічні та морально-етичні засади правоохоронної та поліцейської етики, оскільки вони містять, окрім правових, безпосередньо й деонтологічні та етичні норми, тобто норми належної поведінки посадових осіб і службовців органів правопорядку.

Одна з основних відмінностей між правовими актами цих двох груп полягає у тому, що норми міжнародних та європейських актів першої групи є обов'язковими для виконання, а норми правових актів другої групи мають рекомендаційний характер і спрямовані також на законодавця, який має враховувати ці норми у національному правотворенні, а їх головні приписи пропонується імплементувати у державне законодавство певних країн. Так, Кодекс поведінки посадових осіб у підтриманні правопорядку містить зауваження про те, що ефективна підтримка його норм серед посадових осіб по підтриманню правопорядку залежить від формування добре продуманої, загальноприйнятої і гуманної системи законів. В Основних принципах застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку прямо вказується, що зазначені принципи пропонується враховувати і дотримуватися їх в процесі побудови національного законодавства і практичній діяльності.

У висновку Венеціанської Комісії від 1 грудня 2014 року до Проекту Закону України «Про національну поліцію» серед іншого також зазначено, що в процесі реформування поліції, а також при підготовці цього законопроекту наполегливо рекомендується ураховувати такі акти як Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (1979 р.). Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку (1990 р.), ухвалені ООН; Європейський кодекс поліцейської етики (2001 р.)¹. Однак вказана вимога щодо узгодження стандартів поліцейської діяльності є не лише рекомендацією міжнародних інституцій, а доктринальним підходом реформування сучасних правоохоронних органів².

Усвідомлюючи важливе значення деонтологічних та етичних засад діяльності органів правопорядку, у громадських колах провідних країн світу, в другій половині ХХ століття відбувається обговорення на міжнародних форумах проблем відносин правоохоронної системи і громадянського суспільства. Результатом такого обговорення стало

¹ Висновок Венеціанської Комісії щодо законопроекту «Про національну поліцію» від 01.12.2014 (Висновок № GEN-UKR/260/2014 [AIC]) від 01.12.2014. Офіційний сайт ОБСЄ. URL : <https://www.osce.org/uk/odihr/131966?download=true>.

² Поліцейська деонтологія : навч. посібник ; за заг. ред. В. Я. Марковського. Львів, 2020. С. 254.

прийняття ряду документів, якими керуються у своїй діяльності правоохоронці світової спільноти. Зокрема, Парламентська Асамблея Ради Європи приймає Декларацію про поліцію, а Генеральна Асамблея ООН – Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку. Вони стали фундаментальними документами, на яких базуються акти з деонтологічної та морально-етичної поведінки правоохоронців. Так, у Декларації про поліцію зазначено: «реалізація прав людини та фундаментальних свобод розуміє під собою мирне суспільство, що характеризується порядком та громадською безпекою... тому, якщо поліціям країн-членів пропонуються деонтологічні правила, що враховують права людини та основоположні свободи, то європейська система захисту прав людини може бути лише укріплена». У Кодексі також акцентовано увагу на дотриманні прав людини, створенні низки бар'єрів, зокрема етичного, проти свавілля та зловживання посадовими повноваженнями посадовими особами з підтримки правопорядку.

Одним із фундаментальних міжнародно-правових актів, що закріплює деонтологічні засади діяльності правоохоронних органів, є Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, затверджений Резолюцією 34/169 Генеральної Асамблеї ООН 17 грудня 1979 року¹. Другим за значенням документом є Керівні принципи для ефективного застосування норм цього Кодексу (1989 р.).

Серед головних питань у цих документах є захист прав людини, а також встановлення запобіжників на шляху до свавільства та можливого зловживання владою з боку посадових осіб по підтриманню правопорядку. З позицій деонтології, Кодекс показує, що в такій професійній групі, як поліція, наріжним питанням є необхідність встановлення взаємозв'язку правових, деонтологічних і моральних норм. Крім того, у ньому підкреслена специфічність соціальної ролі, статусу, функцій працівника поліції, які зобов'язані поважати та захищати права та свободи людини і громадянина по відношенню до усіх осіб.

Основна увага зазначеного Кодексу зосереджена на питанні захисту прав людини та створення юридичних і моральних застережень від зловживання владою поліцейських чи інших службовців на яких покладено обов'язок підтримувати правопорядок. У Кодексі регламентується правоохоронна діяльність у контексті захисту прав людини, недопущення зловживання владою та неправомірного застосування сили, тортур, а також вчинення корупційних дій.

¹ Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку. Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН 17 грудня 1979 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282#Text.

Деонтологічні вимоги, викладені у цьому Кодексі, підкреслюють взаємозв'язок моральних та правових норм у системі соціальних норм професійної групи поліцейських¹.

На думку О. Кривов'яз Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку закріплює саме норми деонтологічного та рекомендаційного (нормативно-орієнтуючого) характеру. Цей Кодекс виступає методологічною основою і актом, який встановлює принципові положення, сутнісне трактування деонтологічних норм та стандартів у сфері забезпечення правопорядку².

Отже, Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку створений з метою використання його положень у національному законодавстві держав і для того, щоб ним могли керуватися всі посадові особи, що забезпечують правопорядок. Тобто йдеться про упровадження міжнародних стандартів поведінки правоохоронців в національну правову практику і це є надзвичайно важливо, адже положення цього документа були покладені в основу низки професійно-етичних кодексів поліції різних держав, зокрема, США, ФРН, Франції, Північної Ірландії (англійський домініон) інших західноєвропейських країн. Оскільки Україна підписала підсумковий документ Віденської зустрічі держав-учасниць Наради з безпеки та співробітництва в Європі 15 січня 1989 року, наша держава, відповідно до п. 23.3, взяла на себе обов'язок дотримуватися Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку 1979 року. Тобто, йдеться про необхідність імплементації його положень до деонтологічних кодексів правоохоронних органів України відповідно до принципу міжнародного права – *pacta sunt servanda* (договори потрібно виконувати)³.

Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку складається з 8-ми статей, що закріплюють положення про необхідність добросовісного та професійного виконання своїх обов'язків посадовими особами, які повинні підтримувати правопорядок.

Отже, деонтологічний кодекс встановлює підстави для моральної і правової підтримки правоохоронця, який готовий виступити проти порушень вимог професійної етики, серед яких діяння передбачені статтею 5 – катування чи жорстоке і нелюдське ставлення до людини, що

¹ Поліцейська деонтологія : навч. посібник ; за заг. ред. В. Я. Марковського. Львів, 2020. С. 273-274.

² Кривов'яз О. В. Зазнач. твір.

³ Поліцейська деонтологія : навч. посібник ; за заг. ред. В. Я. Марковського. Львів, 2020. С. 273-274.

принижує її гідність. Зрозуміло, щоб захистити таку моральну категорію як «гідність» треба її зрозуміти. Нетерпиме ставлення правоохоронця (зокрема, поліцейського) до таких протиправних діянь означає можливість невиконання наказу, що стосується їх вчинення (катування або жорстоке, нелюдське, або таке, що понижує гідність людини поводження або покарання). Здається, що вказівка на принцип (чи звернення до принципу) верховенства права та принцип законності, що є основоположними (загальними) правовими принципами сучасної юриспруденції, було би незайвим у деонтологічному кодексі задля пояснення обов'язку утриматися від виконання явно незаконного чи злочинного наказу. Вказана деонтологічна норма про невиконання явно злочинного наказу означає, що в разі отримання такого наказу чи здійснення таких дій, будь якою службовою особою, дає поліцейському моральне право і правовий обов'язок виступити проти і не допустити цього. Це також означає, що правоохоронець має повідомляти керівництво чи вищі інстанції про такі вчинки своїх колег, якщо вони мали місце. Вказане підтримується моральними нормами зокрема і не суперечить професійній етиці, а навпаки, виходить із неї¹.

Таким чином слід зазначити, що Кодекс поведінки є важливим міжнародним документом, що створений для всіх професійних груп працівників закладів по підтриманню правопорядку, в тому числі і на співробітників міліції має всі ознаки деонтологічного кодексу, оскільки містить три основні аспекти: 1) правовий, 2) морально-етичний та 3) організаційно-управлінський.

Деонтологічні норми поліції утворюють нормативно-орієнтуючий інститут, оскільки особа, яка буде ним керуватись, має визначений соціально-правовий статус, що дозволяє їй виконувати певні функції. Природно, що важливим джерелом ґрунтованого на цивілізованих засадах оновленого вітчизняного поліцейсько-деонтологічного стандарту мають стати акти *acquis communautaire* («надбання Співтовариства»), що охоплює акти законодавства Європейського Союзу (однак не обмежується ними).

У II томі Міжнародної поліцейської енциклопедії, присвяченому «правозахисним аспектам діяльності поліції», в статті «Деонтологічні кодекси поліції» Ю. Римаренко зазначив, що відповідно до статті 63 Європейського кодексу поліцейської етики 2001 р. важливим є питання розроблення деонтологічних кодексів поліції в державах-учасницях Ради

¹ Там само. С. 276-277.

Європи. Такі кодекси мають бути засновані на цінностях, що лежать в основі Рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи¹.

Отже, йдеться про те, що положення Європейського кодексу поліцейської етики мають бути імплементовані у національні акти деонтологічного змісту. Крім Європейського кодексу поліцейської етики до таких деонтологічних актів у сфері діяльності поліції на думку науковців необхідно віднести і такі документи: «Декларація про поліцію» (Резолюції ПАРЄ № 690 від 08.05.1979), Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (17.12.1979), Звід правил захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню у будь-якій формі та інші².

На думку А. Берендєєвої вказані вище міжнародні документи можна назвати деонтологічними засадами поліцейської етики, оскільки вони містять, окрім іншого, безпосередньо етичні норми³.

Одним із перших документів, що містив поняття «правила поведінки поліцейського» і окремий розділ «Етика», який стосувався власне службовців поліції, стала Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи під назвою «Декларація про поліцію» № 690 від 08.05.1979 (далі – Декларація про поліцію 1979 р.)⁴. Декларація про поліцію 1979 року фактично є першою спробою встановлення систематизованих морально-етичних стандартів професійної діяльності поліцейського. Закономірно, що такий документ як Декларація про поліцію 1979 р. з'явився саме на Європейському континенті, з огляду на спроби об'єднати Європу з метою забезпечення права і свободи людини⁵.

¹ Римаренко Ю. Деонтологічні кодекси поліції. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10-и т. ; відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ, 2005. Т. 2. Права людини у контексті поліцейської діяльності.

² Поліцейська деонтологія : навч. посібник ; за заг. ред. В. Я. Марковського. Львів, 2020. С. 255.

³ Берендєєва А. І. Правова основа професійної етики працівників поліції. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 2. С. 87-91.

⁴ Декларація про поліцію: міжнародний документ від 08.05.1979: Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690 (1979). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_803#Text.

⁵ Європейський кодекс поліцейської етики: міжнародний документ. Рекомендація Res. (2001)10. Прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 19 вересня 2001 року. Офіційний сайт. URL : <http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf>.

2.2. Деонтологічні стандарти організації та діяльності Національної поліції України

Сучасна Українська держава іде шляхом європейської інтеграції, що потребує оновлення існуючого законодавства, упровадження нових ефективних підходів здійснення правоохоронної діяльності. На виконання вимог і рекомендацій Ради Європи в незалежній Україні активізувалася діяльність з розробки і ухвалення деонтологічних (за назвою – етичних) правил для правоохоронців. Так упродовж 90-х років ХХ ст. та на початку ХХІ століття в Україні були прийняті керівні документи, що заклали основні засади для прийняття деонтологічних актів. Серед них можна виокремити ті, що безпосередньо стосуються діяльності поліції (до 2015 року – міліції)¹.

Правоохоронець – найчастіше представник національної поліції є публічним службовцем, який безпосередньо здійснює політику держави у сфері правоохоронної діяльності. Отже, морально-етичний аспект професійної діяльності органів правопорядку та їх посадових осіб набуває особливого значення. Тому після прийняття Закону України «Про Національну поліцію» Наказом Міністерства внутрішніх справ від 9 листопада 2016 р. № 1179 були затверджені «Правила етичної поведінки поліцейських», що містять деонтологічні вимоги до поліцейського та певні стандарти професійної етики².

Ці Правила є узагальненим зібранням професійно-етичних вимог щодо поведінки поліцейських на засадах етики і загальнолюдських цінностей, формування почуття відповідальності перед суспільством і законом за свої дії чи бездіяльність, зростання авторитету поліції та рівня довіри громадян до її представників.

Зазначені правила містять п'ять розділів, а саме:

I. Загальні положення;

II. Основні вимоги до поведінки поліцейського;

III. Поводження поліції з затриманими особами;

IV. Взаємодія поліції із громадськістю та іншими державними органами.

V. Контроль керівників поліції за дотриманням етики поліцейськими.

Серед інших національних правових актів неабияке значення для

¹ Поліцейська деонтологія : навч. посібник ; за заг. ред. В. Я. Марковського. Львів, 2020. С. 295

² Там само. С. 304.

належного деонтологічного регулювання діяльності поліцейських мають Дисциплінарний статут Національної поліції України, затверджений Законом України від 15 березня 2018 року¹. Крім того, заслуговує на увагу й ще один акт загального характеру – Основні засади професійної етики юристів України, Затверджені V з'їздом Співки юристів України 16 травня 2001 р.².

Наступний – другий розділ Правил «Основні вимоги до поведінки поліцейського» Правил етичної поведінки складається з трьох підрозділів та закріплює коло обов'язків та заборон правоохоронця. Пункт 1 цього розділу «Під час виконання службових обов'язків поліцейський повинен» містить і правові, і моральні норми. Зокрема, чітко зазначено, що в своїй діяльності працівник поліції має неухильно дотримуватися положень Конституції України, законів України та Присяги поліцейського, здійснено перелік прав людини, які не може порушувати поліцейський (очевидно, що поліцейський взагалі не має права порушувати прав людини і дотримуватися принципу законності)³.

Правові норми, що мають заборонний характер містяться в 2-му пункті II Розділу «Під час виконання службових обов'язків поліцейському заборонено». Указані заборони мають нормативний зміст, тобто є підкріплені відповідними правовими нормами українського законодавства, а саме: Кримінальним кодексом України, Кримінальним процесуальним кодексом України, Законом України «Про національну поліцію», Дисциплінарним статутом Національної поліції України⁴.

3-й пункт містить вимогу до поліцейського щодо дотримання субординації у стосунках з колегами (зокрема між керівниками та підлеглими), ставитись з повагою до старших за віком. Вказана вимога міститься й у Дисциплінарному статуті Національної поліції України, а за її недотримання передбачено дисциплінарну відповідальність (статті 1 і 2)⁵.

Третій розділ Правил етичної поведінки поліцейського стосується поведінки поліції із затриманою особою⁶ і, як зазначає В. Марковський, фактично є класичним правилом Міранди (пояснення

¹ Дисциплінарний статут Національної поліції України : затв. законом України від 15.02.2018. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 29. Ст. 233.

² Основні засади професійної етики юристів України : затв. V з'їздом Співки юристів України 16.05.2001. *Юридичний вісник України*. 2001. № 23 (9-15 червня). С. 18-20.

³ Поліцейська деонтологія : навч. посібник ; за заг. ред. В. Я. Марковського. Львів, 2020.

⁴ Там само. С. 290.

⁵ Там само.

⁶ Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських : наказ МВС України від 09.11.2016 № 1179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16>.

особі підстав затримання та прав затриманої особи). Вказане правило врегульовує права затриманої особи і вимоги щодо ставлення поліцейських до затриманих осіб. Пункт третій цього розділу стосується обов'язку поліцейського надати затриманому необхідну медичну допомогу. Вказаний обов'язок поліцейського щодо надання медичної допомоги міститься у більшості міжнародних кодексів професійної етики і спеціальних законодавчих актів що врегульовують поліцейську діяльність. Указана норма підкреслює гуманне ставлення правоохоронця до затриманого, подальшу долю якого і ступінь вини вирішуватиме суд, а не поліцейський. Спеціально для цього український правотворець використовує тут поняття «затриманий», що аж ніяк не означає підозрюваний, чи тим більше обвинувачений. Фактично третій розділ побудований на принципі презумпції невинуватості особи, ступінь вини якої визначає винятково суд, а поліцейський не має таких повноважень¹.

Четвертий розділ має назву «Взаємодія поліції із громадськістю та іншими державними органами»². І якщо в цілому зрозуміло про що йде мова, проте все ж таки формулювання його назви важко визнати коректним. Адже громадськість не є органом, тим більше державним.

Загалом, цей розділ регулює відносини поліцейських з державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та окремими громадянами. Взаємодія між поліцією та громадянським суспільством має здійснюватися на основах партнерства. Правила етичної поведінки спрямовані не лише на регулювання стандартів професійної діяльності, наприклад, поліцейських, але й на усе громадянського суспільства, яке таким чином може здійснювати ефективний зовнішній контроль дотримання стандартів у сфері правоохоронної діяльності. Вказане повністю узгоджується із розділом VI «Відповідальність і контроль над поліцією» Європейського кодексу поліцейської етики 2001 р.³ та розділом VIII «Громадський контроль поліції» Закону України «Про Національну поліцію»⁴. Громадський контроль на рівні з іншими видами державного і міжнародного контролю є однією із форм контролюючої діяльності за діяльністю правоохоронних

¹ Поліцейська деонтологія : навч. посібник ; за заг. ред. В. Я. Марковського. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 316 с. С. 290-291.

² Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських : наказ МВС України від 09.11.2016 № 1179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16>.

³ Європейський кодекс поліцейської етики: міжнародний документ. Рекомендація Rec. (2001)10. Прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 19 вересня 2001 року. Офіційний сайт. URL : <http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf>.

⁴ Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

органів. Новий український Закон про поліцію передбачає систему нових для вітчизняної практики форм контролю громадськості за роботою поліції¹.

Як небезпідставно зазначає В. Марковський, у положеннях пункту 5 четвертого розділу Правил висуваються доволі серйозні вимоги до поліцейського. Це вимагає високої підготовки, зокрема з психології. Проте центральною вимогою до поліцейського є його обов'язок дотримуватися норм професійної етики – див п. 3 четвертого розділу. Очевидно, що така вимога мала б міститися в загальних положеннях Правил етичної поведінки поліцейського, але її місце розташування в структурі четвертого розділу цього документа не применшує його значення².

П'ятий розділ Правил присвячений контролю керівників поліції за дотриманням етики поліцейськими.

Насамкінець зауважимо, що Правила етичної поведінки поліцейських мають неабияке значення для формування деонтологічних стандартів професійної діяльності вітчизняної поліції. Адже з прийняттям нового Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р.³ постала необхідність повністю змінити погляд на статус правоохоронця, що потребувало зміни ставлення до нього з боку населення – насамперед йдеться про зростання довіри до цього правоохоронного органу. Таким якісним змінам мають сприяти і Правила етичної поведінки поліцейських 2016 р. Саме на основі цього документа здійснено спробу імплементації в національне законодавство міжнародних стандартів професійної діяльності поліції та сформовано деонтологічні засади професійної етики українського поліцейського⁴.

2.3. Морально-етичні стандарти професійної діяльності поліції окремих іноземних держав

Поліцейська деонтологія є теоретичною основою для створення актів деонтологічного змісту (деонтологічних кодексів), що використовуються для соціального (корпоративного) регулювання поведінки поліцейського відповідно до норм професійної етики.

¹ Поліцейська деонтологія: навч. посібник ; за заг. ред. В. Я. Марковського. Львів, 2020. С. 287-288, 291.

² Там само. С. 292.

³ Про Національну поліцію : Закон України.

⁴ Поліцейська деонтологія : навч. посібник ; за заг. ред. В. Я. Марковського. Львів, 2020. С. 295.

Обґрунтування та аргументація системи професійно-етичних (деонтологічних) норм належної поведінки поліцейських спрямоване на розв'язання завдань наукового забезпечення реалізації демократичних стандартів поліцейської діяльності: пріоритет прав і свобод людини, захист її законних інтересів, інтересів суспільства¹.

Згідно положень статті 63 Європейського кодексу поліцейської етики 2001 р. питання розроблення деонтологічних кодексів поліції в державах-учасницях Ради Європи є надважливим. Такі кодекси мають бути засновані на цінностях, що лежать в основі Рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи². Отже, йдеться про те, що положення Європейського кодексу поліцейської етики мають бути імplementовані у національні акти деонтологічного змісту. Крім Європейського кодексу поліцейської етики до таких деонтологічних актів у сфері діяльності поліції, на думку науковців, необхідно віднести й інші акти, зокрема: «Декларація про поліцію» (Резолюція ПАРЄ № 690 від 08.05.1979), Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (17.12.1979), Звід правил захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню у будь-якій формі (Резолюція 43/173 Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1988 року) та інші. За загальним правилом такі корпоративні норми розглядають як норми, що заповнюють прогалини в нормативній системі права (те, що не врегульовано ним) і мають субсидіарний (допоміжний) характер³.

Водночас, якраз моральні норми разом із правовими нормами і складають основу соціального регулювання різних видів суспільних відносин. Особливість корпоративного (професійного) регулювання полягає у поєднанні правових та моральних норм у деонтологічних кодексах професійної поведінки призначених для юристів чи правоохоронців. Отже, йдеться про таку особливість деонтологічних кодексів як взаємодія норм права та норм моралі, а механізм їх контролю полягає в своєрідному нагляді громадянського суспільства за діяльністю органів поліції⁴.

Є. Гіда з цього приводу зазначив, що деонтологічні норми можна виокремити з усієї сукупності соціальних норм, завдяки чіткому визначенню сфери їх діяльності – професійний обов'язок. За допомогою

¹ Там само. С. 245-246.

² Римаренко Ю. Деонтологічні кодекси поліції. *Міжнародна поліцейська енциклопедія*: у 10-и т. ; відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ, 2005. Т. 2. Права людини у контексті поліцейської діяльності. 1223 с.

³ Поліцейська деонтологія : навч. посібник ; за заг. ред. В. Я. Марковського. Львів, 2020. С. 246, 255.

⁴ Там само. С. 247.

даного феномена вимоги суспільства трансформуються у конкретні завдання, які має вирішувати представник тієї чи іншої професії. Суспільство ж вимагає від професіонала належного здійснення його професійного обов'язку. Належна поведінка завжди є моральною, саме тому деонтологічні норми та норми моралі часто ототожнюють¹.

Деонтологічні кодекси є своєрідним зведенням правил професійної етики у середині організації, в якому закладені стандарти (моральні засади) етичної поведінки. Ці деонтологічні кодекси базуються на досвіді попередніх поколінь.

Серед численних деонтологічних актів (кодексів) професійної діяльності поліції окремих іноземних держав можна виділити наступні:

Деонтологічний кодекс національної поліції Франції;

- Етика поліцейського ФРН;
- Кодекс професійної етики поліції Нідерландів;
- Хартія цінностей Великогерцогської поліції Люксембурга;
- Кодекс етики поліцейських служб королівства Бельгія;
- Положення про етичні принципи поліцейської служби

Великобританії;

– Кодекс поведінки поліцейського Королівської поліції Північної Ірландії;

- Морально-етичний кодекс поліцейських США² та ін.

Загалом, аналіз практики інших країн, щодо розробки, введення в дію та реалізації деонтологічних норм, дозволив визначити певні закономірності розвитку цієї сфери:

– залежність завдань кодексів поведінки поліції від конкретних соціальних умов, характеру відносин суспільства та і професійної групи працівників поліції;

– обумовленість здійснення деонтологічних норм та принципів криміногенною обстановкою, потребами (соціальними замовленнями) суспільства та правоохоронною політикою держави;

– детермінація пріоритету ряду норм стійким характеристикам негативних явищ у поведінці і діяльності працівників поліції; - взаємозв'язок деонтологічних норм із загальноприйнятими та постійно діючими нормами поведінки професійної групи залежить від державної політики у дані сфері, від характеру функціонуючих у суспільстві відповідних соціальних інститутів;

¹ Гіда Є. О. Деонтологічні засади діяльності міліції України у сфері правопорядку: дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.01 / НАВС. Київ, 2012.

² Пендюра М. М., Старицька О. О. Знач. твір. Київ, 2020. 276 с.

– світовий досвід та міжнародне співробітництво значною мірою впливають на внутрішньодержавну нормативну практику в цій сфері¹.

Підсумовуючи огляд деонтологічних (моральних) кодексів і правил, В. Трофименко виділяє наступні основні моменти:

1. Усі кодекси та правила вимагають поваги та дотримання прав і свобод людини і громадянина.

2. Деонтологічні акти встановлюють шановний статус правоохоронця та наголошують на його службовому відношенні до населення.

3. Ставиться питання поведження з конфіденційною інформацією, яка отримана під час виконання службових обов'язків.

4. Акти вимагають від поліціанта бути прикладом у всьому, незважаючи на те, знаходиться він на службі чи ні.

5. Кодекси вимагають постійного підвищення професійної підготовки, фізичного стану правоохоронця.

6. Переважна частина розглянутих актів регламентує взаємодію поліціанта, поліцейського підрозділу з керівництвом. Наголошується на обов'язку керівництва захищати права робітників та створювати гідні умови роботи правоохоронцям².